

<p>درس ۸ طراحان: سید حبیب حسینی-حلیمه سیفی</p>	<p>بسمه تعالی معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیرخانه راهبری کشوری درس تاریخ تولید شده در استان مازندران</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب تاریخ ۱ (ایران و جهان در عصر باستان) سال تحصیلی: ۱۴۰۰-۱۳۹۹</p>
--	--	---

عنوان :: سپیده دم تمدن ایرانی

اهداف درس

• هدف کلی درس:

- آشنایی با ایران پیش از تاریخ و تمدن ایلام

• اهداف جزئی:

- شناخت جغرافیای تاریخی ایران.
- شناخت ساکنان کهن فلات ایران.
- فهم چگونگی شکل گیری تمدن در فلات ایران.
- شناخت فرهنگ، تاریخ سیاسی تمدن ایلام

منابع مطالعاتی پیشنهادی:

- ۱- سیدسجادی، سیدمنصور، نخستین شهرهای فلات ایران، جلد ۱ و ۲، تهران، سمت، ۱۳۸۴
- ۲- ملک شه میرزادی، صادق، ایران در پیش از تاریخ، باستان شناسی ایران از آغاز تا سپیده دم شهرنشینی، تهران، پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۸
- ۳- نگهبان، عزت الله، مروری بر پنجاه سال باستان شناسی ایران، تهران، سبحان نور، ۱۳۸۵
- ۴- آمیه، پیر، شوش شش هزار ساله، ترجمه علی موسوی، تهران، فرزانه روز، ۱۳۸۹
- ۵- رفیعی، لیلا، سفال ایران از دوران پیش از تاریخ تا عصر حاضر، تهران، سیاولی، ۱۳۷۷

چکیده نکات مهم درس جغرافیای تمدنی ایران

موقعیت جغرافیایی فلات ایران

- نواحی کوهپایه‌ای و سرزمین‌های پست ایران بر اساس میزان بارندگی و رطوبت آنها محیط مناسبی برای زندگی و برپایی سکونتگاه‌های روستایی و شهری بوده‌اند.
- ایران به واسطه موقعیت جغرافیایی خاص خود در جنوب غربی آسیا، پل ارتباطی شرق و غرب جهان باستان بود.
- مهم‌ترین راه‌های زمینی و دریایی که تمدن‌ها و کشورهای بزرگ را به یکدیگر متصل می‌کردند از میهن ما می‌گذشتند
- خلیج فارس و دریای مکران نقش مهمی در برقراری ارتباط تجاری، سیاسی، نظامی و فرهنگی میان سرزمین‌های دور و نزدیک جهان آن روز داشتند.

تأثیر موقعیت جغرافیایی ایران در پیدایش تاریخ و تمدن

- موقعیت جغرافیایی ایران را به کانون مبادلات فرهنگی، هنری و اقتصادی در جهان باستان تبدیل کرده بود.
- به دلیل موقعیت جغرافیایی در معرض مهاجرت‌ها و هجوم پیاپی اقوام مختلف و حکومت‌های خارجی قرار داشت.

ایران در دوران پیش از تاریخ

الف - کهن‌ترین ساکنان فلات ایران

- به عقیده پژوهشگران، مهاجرت گروه‌هایی از جمعیت‌های انسانی از آفریقا، آسیای مرکزی، قفقاز و شبه قاره هند در دوران پارینه سنگی به سوی سرزمین ما
- کهن‌ترین نشانه و آثار از حضور انسان در ایران مربوط به بستر کشف رود در نزدیکی مشهد در خراسان رضوی است.
- قدمت ابزارهای سنگی یافت شده در کشف رود حدود ۱ میلیون سال تخمین زده‌اند.
- تا ۱۲ هزار سال پیش، نواحی پایکوهی و دشت‌های ایران انسان‌ها در پی شکار جانوران و گردآوری گیاهان خوراکی بوده‌اند.

ب) - نخستین روستاها تا نخستین شهرها

- محوطه چغاگلان در شهرستان مهران نشان داده است که ساکنان نواحی کوهپایه‌ای زاگرس نخستین مردمانی بودند که حدود ۱۲ هزار سال پیش شروع به کشت گیاهانی چون جو و گندم و اهلی کردن جانورانی مثل بز و گوسفند کردند. این اقدام به منزله ورود انسان از دوره شکار و گردآوری خوراک به دوره یک جانشینی و تولید خوراک در فلات ایران است.
- باروی کار آوردن گروه‌هایی از مردم به کشاورزی و دامپروری به تدریج سکونتگاه‌ها و روستاهایی نخست در غرب و بعد در دیگر مناطق ایران پدید آمد.
- ساکنان این سکونت‌گاه‌ها با گسترش و پیشرفت مهارت‌های ابزارسازی‌شان علاوه بر کشاورزی و دامداری در زمینه صنایع و هنرهای زیر موفقیت‌هایی دست یافتند.
- سفالگری: از حدود ۸ هزار سال پیش با اختراع چرخ سفالگری و با ساخت ظروف و ابزار سفالی ساده و نقش‌دار متنوع پیشرفت قابل توجهی یافتند که در بین‌النهرین مشتریان واقعی داشت.
- فلزکاری: دستاوردهای ساکنان فلات ایران در دوران پیش از تاریخ در زمینه فلزکاری
- * از حدود هزار سال پیش با چکش‌کاری بر روی رگه‌های طبیعی مس، برخی ابزارها به ویژه زیورآلات مسی می‌ساختند.
- بقایای کوره‌های ذوب و قالب‌گیری مس در برخی سکونت‌گاه‌های کهن مانند شهداد، تل ابلیس و تپه یحیی در کرمان و تپه زاغه در قزوین و معدن بزرگ مس در شهرستان بافت در استان کرمان

* ساخت اشیا و ابزارهای مفرغی از طریق آمیختن مس با ماده قلع بود. مفرغ‌های لرستان بهترین نمونه از صنعت و هنر فلزکاری ایران به شمار می‌روند.

از دیگر مصنوعات فلزی، اشیا و ظروف سنگ صابونی در سکونت‌گاههای کهن به ویژه جیرفت و تپه یحیی در استان کرمان ساخته می‌شد.

* خانه‌سازی: ساکنان فلات ایران در ابتدای یکجانشینی سرپناه‌ها و کلبه‌هایی از سنگ، چوب و شاخ برگ درختان گیاهان می‌ساختند.

- با استفاده از گل و سنگ و سرانجام خشت بناهای محکمی ساختند.

- سطح دیوارها را با کاهگل می‌پوشاندند و گاهی رنگ‌آمیزی می‌کردند.

- سقف خانه‌ها را با تیرهای چوبی می‌پوشاندند.

پدید آمدن شهرها: در حدود ۵ هزار سال پیش نخستین شهرها در فلات ایران به وجود آمد.

شوش، چغامیش در خوزستان، شهدا و جیرفت در کرمان، شهر سوخته در سیستان، سیلک در کاشان از جمله این شهرها بودند.

دوران تاریخی تمدن ایلام

- دوران تاریخی ایران از تمدن ایلام آغاز می‌شد.

- سرزمین اصلی ایلامیان شامل جلگه خوزستان و مناطق کوهستانی زاگرس جنوبی و میانی بود.

- اقتصاد بین‌النهرین نیازمند منابع طبیعی و معدنی فلات ایران بود.

- تاخت و تازهای فرمانروایان سومری و اکدی سبب شد که حاکمان کوچک و مستقل ایلامی در حدود ۲۶۰۰ ق.م با یکدیگر متحد شوند و پادشاهی ایلام را تأسیس کنند.

- تمدن ایلام همواره با همسایگان بین‌النهرین ارتباط سیاسی، فرهنگی و تجاری داشت.

- همچنین ایلام با مناطق فلات ایران و سرزمین‌های مجار آن مانند آسیای صغیر و هند روابط تجاری و فرهنگی داشت.

- حکومت ایلام سرانجام بر اثر یورش آشوریان در قرن ۷ ق.م دچار انحطاط و فروپاشی شد.

- **شهر شوش:** از کهن‌ترین شهرها و مراکز تمدنی جهان به شمار می‌رفت و یکی از پایتخت‌های شهر پس از یورش آشور بانیپای در دره هخامنشی شکوه و عظمت دیرین خود را بازیافت.

- پایتخت دیگر ایلامی‌ها در استان فارس شهر آنشان یا انزان بود. از دیگر شهرهای ایلامی سمش در خرم آباد کنونی بود.

- در دوره ایلام با استفاده از آجر در ساختن بناها رایج شد و معبد چغازنبیل در نزدیکی شهر شوش، شاهکار معماری آن دوره به شمار می‌رود. این معبد از خشت خام در چند طبقه بنا شده و روکشی از آجر نوشته‌ها و آجرهای لعاب‌دار دارد.

- **دین و اعتقادات:** ایلامیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند. خدایان در عقیده ایلامیان دارای نیرویی ماوراء طبیعی بودند.

از جمله محبوب‌ترین خدایان ایلامی اینشوشیناک به معنی خدای شهر شوش بود. معبد چغازنبیل، ستایشگاه این خدا محسوب می‌شد.

- الهه‌های ما در بسیار مقدس بودند. این الهه‌ها را به عنوان ما در خدایان می‌پرستیدند و برای آنان معابدی می‌ساختند.

همچنین کاهنان آداب و تشریفات دینی را زیر نظر کاهن بزرگ به جا می‌آوردند.

- از ویژگی‌های مهم تمدن ایلامی مقام و منزلت بالای زنان در امین تمدن است که زنان موقعیت اجتماعی و اقتصادی و مراسم رسمی سیاسی و دینی داشتند و دارای قدرت و نفوذ بودند و نقش اساسی در کارهای مهم ایفا می‌کردند.

خلاصه درس:

موقعیت جغرافیایی فلات ایران بر وضعیت تاریخ و تمدن در ایرن تأثیرگذار بود.

در دوران پیش از تاریخ همانند نقاط دیگر جهان از کهن‌ترین زمانها انسان در نواحی کوهپایه‌ای و دشت‌های فلات ایران سکونت یافت و در دوره یکجانشینی، سکونت روستایی و شهری گسترش پیدا کرد و علاوه بر کشاورزی و دامداری در صنایع و فنون از جمله سفالگری، فلزکاری، خانه‌سازی مهارت و پیشرفت چشمگیری دست یافتند. با شروع دوران تاریخی فلات ایران با تمدن ایلام از ۲۶۰۰ ق.م آغاز می‌شود. روابط سیاسی و اقتصادی و فرهنگی با همسایگان داشت و همانند تمدن بین‌النهرین شهر و شهرنشینی، معماری رونق یافت و از ویژگی‌های این تمدن اعتقاد به خدایان متعدد و الهه‌ها به عنوان مادر خدایان و ارج و ارزش قرار دادن به مقام و منزلت زنان باید شمرد.

پرسش‌ها یا فعالیت‌های مکمل برای درک بهتر مطالب مطرح شده در درس

- ۱- ویژگی‌های جغرافیایی فلات ایران در عصر باستان را برشمارید؟
- ۲- موقعیت جغرافیایی فلات ایران از چه جهاتی بر وضعیت تاریخ و تمدن در ایران تأثیرگذار بوده است؟
- ۳- به عقیده پژوهشگران مهاجرت گروه‌هایی از جمعیت‌های انسانی از چه مناطقی به سرزمین ما در دوران پارینه سنگی مطرح کرده‌اند؟
- ۴- کهن‌ترین نشانه و آثاری که از حضور انسان در ایران تاکنون کشف شد. مربوط به چه منطقه‌ای است؟
- ۵- یک نمونه از نخستین‌ترین روستاها و محوطه باستانی نواحی کوهپایه‌ای زاگرس را نام ببرید
- ۶- کاوش‌های باستان‌شناسی چغاگلان نشان دهنده چه تغییراتی از سکونت مردمان در فلات ایران است؟
- ۷- چرا نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران از دیگر نواحی، وارد دوره تاریخی شدند؟
- ۸- مهمترین دستاوردهای ساکنان فلات ایران در دوران پیش از تاریخ در زمینه‌های سفالگری و فلزکاری چه بوده است؟
- ۹- کدام سکونتگاه‌های کهن ایران به فنون ذوب و قالب‌گیری مسن دست یافته بودند؟
- ۱۰- بهترین نمونه صنعت و هنر فلزکار ایران را ذکر کنید.
- ۱۱- اشیاء و ظروف سنگ صابونی در کدام سکونت‌گاه‌های کهن ایران ساخته و صدور می‌شد؟
- ۱۲- ساکنان فلات ایران مانند مناطق دیگر جهان در ابتدا چگونه خانه‌سازی را آموختند؟
- ۱۳- به چهار مورد از نخستین شهرهای فلات ایران را نام ببرید؟
- ۱۴- سرزمین اصلی تمدن ایلامیان شامل چه مناطقی می‌شود؟
- ۱۵- به چه علت فرمانروایان سومری واکدی پیایی به سرزمین ایلامی‌ها لشکرشکی می‌کردند؟
- ۱۶- چگونگی تأسیس حکومت ایلام را توضیح دهید.
- ۱۷- حکومت و تمدن ایلام همواره با کدام همسایگان بین‌النهرینی خود ارتباط تنگاتنگ سیاسی، و فرهنگی و تجاری داشتند؟
- ۱۸- ایلامی غیر از بین‌النهرینی‌ها به کدام سرزمین‌ها روابط تجاری داشتند؟
- ۱۹- پیامد تماس‌ها و ارتباط‌های سیاسی و تجاری ایلام با دیگر سرزمین‌ها چه بود؟
- ۲۰- در مورد شهر شوش چه توضیحات تمدنی می‌توان داشت؟
- ۲۱- دو مورد از پایتخت‌ها و شهرهای ایلام را اشاره کنید.
- ۲۲- شاهکار معماری دوره ایلام چه بود و ویژگی این معماری را ذکر کنید.

۲۳- وضعیت دین و اعتقادات ایلامیان را شرح دهید.

۲۴- در زمینه اعتقاد ایلامی‌ها به الهه‌های مادر مطالبی ذکر کنید.

۲۵- اهمیت مقام و منزلت زن در تمدن ایلام را بیان کنید.